

POSTKOLONIÁLNE ČÍTANIE BODNAROVEJ PRÓZY *HORAL/* *ВЕРХОВИНЕЦЬ*: STEREOTYPY, TRIEDNY VOJ A KONŠTRUKCIA „INÉHO“

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія.

Випуск 2 (56)

УДК 821.161.2-3.09(437)Боднар

DOI: [https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.2.\(56\).5-10](https://doi.org/10.24144/2663-6840/2026.2.(56).5-10)

Amir A. Postkoloniálne čítanie Bodnarovej Prózy *Horal/Верховинець*: Stereotypy, Triedny voj a Konštrukcia „Iného“; počet bibliografických prameňov – 13; jazyk slovenský.

Abstrakt. Predkladaný vedecký príspevok sa zameriava na analýzu a interpretáciu zobrazovania židovských postáv v špecifickom stredoeurópskom priestore, s primárnym zreteľom na ukrajinskú literatúru karpatského regiónu. Ústredným objektom výskumu je krátka próza *Horal/Верховинець* autora Il'ka Bodnara, ktorý pochádza z územia Zakarpatskej Ukrajiny a neskôr žil v Československu. Dielo reflektuje sociokultúrnu realitu obdobia pred prvou svetovou vojnou, ale aj medzivojnové obdobie 20. a 30. rokov 20. storočia, kedy boli tieto oblasti súčasťou Československa. Hlavným cieľom štúdie je prostredníctvom detailnej analýzy tohto vybraného literárneho textu identifikovať mechanizmy literárnej stereotypizácie židovskej identity a preskúmať, ako konkrétne naratívne stratégie prispievali k formovaniu negatívnych obrazov minority v kontraste k ukrajinskej väčšine. Metodologický rámec výskumu je postavený na interdisciplinárnom základe, ktorý prepája literárnu vedu, históriu a sociológiu. Kľúčovú úlohu zohráva komparatistická imagológia, zameraná na štúdium obrazov „vlastného“ (autoimage) a „cudzieho“ (heteroimage), a koncept kultúrnej pamäte Jana a Aleidy Assmannovcov. Práca reflektuje aj politické determinanty výskumu pred rokom 1989, kedy bola židovská tematika v československom literárnom kontexte tabuizovaná alebo ideologicky deformovaná. Význam príspevku spočíva v saturácii existujúceho vákuu v recepcii židovských postáv v tzv. areálovej literatúre. Analýzou mechanizmov šírenia predsudkov a stereotypu „Žida ako vykorisťovateľa“ štúdia prispieva k hlbšiemu pochopeniu historického kontextu medzikultúrnych vzťahov a k procesu dekonštrukcie negatívnych literárnych obrazov, ktoré v regióne pretrvávajú.

Bodnárov text tak ostáva trpkým svedectvom o tom, nakoľko hlboko boli antisemitské kliše zakotvené v kultúrnej pamäti regiónu a ako pružne sa vedeli prispôbiť novým politickým režimom, pričom sa pritom prehládala nedávna historická skúsenosť s tragickým osudom židovskej komunity.

Kľúčové slová: židovská identita, ukrajinská literatúra, karpatský región, Il'ko Bodnar, imagológia, kultúrna pamäť, stereotyp, medzivojnové obdobie, oral history, literatúra karpatského areálu.

Formulácia problému. Príspevok sa zameriava na analýzu a interpretáciu zobrazovania židovských postáv v špecifickom stredoeurópskom priestore, s primárnym zreteľom na ukrajinskú literatúru karpatského regiónu. Ústredným bodom výskumu je krátka próza *Horal/Верховинець* autora Il'ka Bodnara, ktorá reflektuje sociokultúrnu realitu územia dnešného Slovenska a Zakarpatskej Ukrajiny v medzivojnovom období 20. a 30. rokov 20. storočia. Problémom zostáva dlhodobá marginalizácia tejto témy, ktorá bola v minulosti ovplyvnená nielen politickou situáciou a cenzúrou, ale aj vedomou tabuizáciou židovskej témy. Literárna produkcia tohto areálu zostávala dlhodobo v úzkom okruhu bádateľov, čo obmedzilo jej širšie poznanie. Výskum reaguje na potrebu identifikovať, ako literárni tvorcovia formovali obrazy židovskej identity v kontraste k ukrajinskej majorite, kde sa často uplatňoval stereotyp „ťažko pracujúceho sedliaka“ voči „obohacujúcemu sa židovskému obchodníkovi“. Štúdia tak vyplňa existujúce vákuum v recepcii židovských postáv v ukrajinskom literárnom kontexte.

Analýza doterajšieho výskumu. Vedecký záujem o židovskú problematiku v slovenskom a ukrajinskom prostredí bol dlhodobo determinovaný politickým režimom. Pred rokom 1989 bol výskum takmer nemožný z dôvodu ideologických prekážok a hrozby perzekúcie zo strany Štátnej bezpečnosti, pričom téma holokaustu bola v 70. a 80. rokoch prakticky umlčaná [Salner 2018, s. 8–9]. Ivan Šuša definuje štyri základné príčiny tejto nevhodnosti: vytratenie sa Židov z oficiálnych štatistík, stereotypné vnímanie Židov ako kapitalistov, politiku fiktívnej rovnosti a negatívny postoj režimu k štátu Izrael [Šuša 2015]. V slovenskom kontexte sa výskumu reprezentácií Židov v literatúre v súčasnosti venujú najmä odborníci z Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre (Ján Gallik, Zuzana Vargová, Monika Adamická, Miloš Zelenka), ale aj Miloslav Szabó z Univerzity Komenského, židovské postavy v slovenskej literatúre spracoval aj Henrich Jakubík [Jakubík 2012]. V Ukrajine a v diaspóre tvoria nosnú platformu bádatelia ako Nataliia Horbač [Горбач 2019], Yohanan Petrovsky-Stern [Magocsi –

Petrovsky-Shtern 2018], Myroslav Shkandrij či George Grabowicz.

Literárna produkcia ukrajinskej minority na východnom Slovensku a Zakarpatsku, ktorá reflektuje židovskú komunitu, ostáva v oboch národných historiografiách doposiaľ nedostatočne preskúmaná.

Cieľ článku a úlohy výskumu. Hlavným cieľom predkladaného článku je doplniť chýbajúce časti mozaiky o medzikultúrnych vzťahoch a historickej pamäti v kontexte literárnej tvorby karpatského regiónu. Ambíciou výskumu je na príklade vybraného literárneho diela analyzovať spôsoby, akými text prispieva k formovaniu negatívnych stereotypov o židovskej komunite, a poukázať na ich prítomnosť v dobovom spoločenskom diskurze. K čiastkovým úlohám patrí mapovanie obrazov Židov z historického hľadiska, komparácia literárnych obrazov s historickými faktami a hľadanie príčin, prečo niektorí autori deformovali historickú realitu v neprospech Židov. Výskum sa snaží zodpovedať otázku, prečo v literatúre pretrvával sarkazmus či komický tón pri zobrazovaní židovských postáv aj po tragických udalostiach šoa. Cieľom je prispieť k lepšiemu pochopeniu mechanizmov šírenia predsudkov a predchádzaniu opakovania podobných vzorcov v budúcnosti.

Metódy a metodika výskumu. Metodologický rámec výskumu je postavený na interdisciplinárnom základe, ktorý prepája literárnu vedu, históriu a sociológiu. Kľúčovou metódou je komparatistická imagológia, ktorá skúma verbalizované obrazy „vlastného“ (autoimage) a „cudzieho“ (heteroimage) v literárnych textoch [Zelenka 2018, s. 8; Beller – Leerssen 2007, s. 4]. Teoretickú bázu dopĺňa koncept kultúrnej a kolektívnej pamäte Jana a Aleidy Assmannovcov, ktorý rozlišuje medzi komunikatívnou pamäťou založenou na svedectvách a trvácnu kultúrnou pamäťou uchovávanou v textoch [Ассман 2012, с. 13].

Výskum ďalej využíva: Fenomenologicko-hermeneutické a semiotické prístupy k interpretácii textu.

Metódu oral history, prostredníctvom ktorej boli získané autentické svedectvá pamätníkov o koexistencii Židov a Rusínov-Ukrajincov¹.

Postkoloniálne štúdiá (E. Said), ktoré pomáhajú interpretovať binárnu kategóriu „svoje – cudzie“.

Nový historizmus, v rámci ktorého je umelecký text interpretovaný ako súčasť širšieho dobového dis-

¹ Obyvatelia Karpát, ako autochtónne obyvateľstvo v danom regióne sa v minulosti nazývali rôzne. K najrozšírenejším historickým pomenovaniám patria: uhorskí Rusíni, Ruténi, Rusnáci, podkarpatskí Rusi, karpatskí Ukrajinci, zakarpatskí Ukrajinci a iné. Istá časť tejto menšiny (Rusíni-Ukrajinci) sa hlási k literárnemu odkazu Alexandra Duchnoviča, Alexandra Pavloviča, Anatolija Kralického (prvý v literatúre použil na označenie svojej národnosti pomlčkovú formu Rusin-Ukrajinec), Julija Stavrovského-Popradova, Alexandra Mytraka, Ivana Syl'vaja, ktorí písali na dialekte, ale aj takzvaným „jazyčijem“, čo je zmes elementov národného jazyka, cirkevnej slovančiny, karpatského variantu ruštiny a maďarčiny [Babotová 2009, s. 14]. Neskôr pribudli autori, ktorí používali ukrajinský jazyk ako prostriedok svojho umeleckého vyjadrenia: Štefan Sabol – Zoreslav, Iryna Nevjcká, Vasyľ Grendža-Donskyj, Vasil' Zozul'ak, Ivan Hryc-Duda, Eva Bissová, Il'ko Bodnar, Jurko Borolyč, Michal Šmajda a mnohí iní. Od 90. rokov 20. storočia sa obyvatelia Slovenska (vtedy ČSFR) môžu hlásiť osobitne k rusínskej a ukrajinskej národnosti.

kurzu, pričom sa rešpektuje jeho spätosť so sociálnou praxou [Nekula 2014, s. 464–465].

Výklad hlavného materiálu. Il'ko Bodnar pochádzal z Luty v Zakarpatskej oblasti (*1921, zomrel v roku 1994 v meste Děčín v Československu). Študoval na meštianskej škole vo Veľkom Bereznom. Neskôr ilegálne prešiel do ZSSR, bol odsúdený a deportovaný do Vorkuty, ktorý bol jedným z najväčších a najkrutejších gulagov v rámci sovietskeho systému. Zachránila ho možnosť vstúpiť do československého armádneho zboru, na strane ktorého bojoval až do roku 1945. Po skončení vojny pracoval ako železničiar v Prahe a Děčíne. Písal eseje a poviedky, ktoré publikoval v ukrajinských periodikách na Slovensku, v Kanade a bývalej Juhoslávii. Jeho texty boli uverejnené aj v antológiách *Zelený venček – červené kvietčky/Зелений віночок, червоні квіточки* (1965) a *Karpaty očarené piesňou/Karpaty піснями вчаровані* (1974).

Poviedka *Horál/Верховинець*, ktorá je predmetom nasledujúcej interpretácie, vyšla v zbierke *Zelený venček – červené kvietčky* (1965). Podľa verbalizovaných spomienok hlavnej postavy príbehu, Mykytu Smereku sa jej dej odohráva deväť rokov po bitke na Piave², ide teda o medzivojnové spomienky (približne rok 1927) veterána prvej svetovej vojny a váženého obyvateľa dediny.

V prozaickom texte postava židovského obchodníka Šajka reprezentuje dobový literárny konštrukt, modelovaný v intenciách tradičných antisemitských stereotypov. Šajko je prezentovaný ako bohatý muž, keď však prichádza na návštevu k Mykytovi, deti sa utekajú ako na povel ukryť. Interakcia detských postáv, ktoré pred Židom hľadajú úkryt, ilustruje zakorenenú sociokultúrnu bariéru a indoktrináciu mladšej generácie. Tento naratívny motív reflektuje historickú realitu vidieckeho prostredia, v ktorom bol obraz židovskej minority v procese socializácie detí cieľene demonizovaný, čím sa upevňovala ich pozícia „cudzieho“ elementu v rámci majoritnej spoločnosti [Hermann 1998, s. 88]. Strašenie detí Židmi, najmä na vidieku, bolo veľmi rozšírené a zmienky o ňom sú aj v národnom folklóre.

Bodnar stvárnjuje situácie, keď domáci pán s narsrdeným pohľadom pozoruje prichádzajúceho host'a, upozorňuje na to, že ten si neráči dať dole klobúk pri zvitani, ako iní sedliaci. Jeho biela a mäkká ruka, prirovnaná k cestu sa načahuje za mozoľnatou, tvrdou rukou Mykytu. Navyše jeho pohľad je nepokojný a poskakuje z predmetu na predmet a je ostrý ako špendlíky³ [Bodnar 1967, s. 344]. Tento opis možno interpretovať

² Bitka na Piave (tal. Battaglia del Piave), ktorá sa odohrala počas prvej svetovej vojny v severnom Taliansku, v júni 1918, keď talianska armáda zastavila rakúsko-uhorskú ofenzívu, čo viedlo k oslabeniu Rakúsko-Uhorska.

³ *Микита [...] сердито глянувши у той бік, звідки приходив Шайко. Перестрашений Андрійко кинувся у хату і сховався під лавою. [...] не знімаючи з голови капелюха, як інші селяни звикли робити вітаючись, він простяг білу і м'яку, мов з тіста, руку до Микити [...] пане Шайку, - подав тверду, мов камінь від мозолів, руку Микита. [...] Шайкові очі швидко бігали і кололи, як шпильки [Боднар 1967, с. 344].* Preklad z ukrajinského jazyka do slovenčiny je dielom autorky štúdie. V ďalších citáciách odkazujeme už len na príslušnú stranu predmetného vydania.

ako kontrastnú charakteristiku postáv, postavenú na princípe sociálnej a psychologickéj antitézy. Autor tu nevyužíva len vizuálne rozdiely, ale prostredníctvom detailov buduje hlboký konflikt medzi dvoma odlišnými svetmi. Kým Mykyta reprezentuje archetyp pracovitého človeka (mozoľnatá ruka), hosť je nositeľom atribútov panskej vrstvy, čo signalizuje jeho telesná krehkosť (mäkká ruka) a absencia elementárnych pravidiel vidieckej etikety.

Autor podáva príbeh z perspektívy rozprávača Mykytu, ten sa ukazuje ako človek, ktorý dobre pozná miestne pomery a vie, že obchodník potrebuje doviezť tovar, inak [...] *Šajko k dedinčanom zriedka prichádza. Iba ak by u nejakého chudáka spolu s exekútorom zaberol spoločnú kravku*⁴ (s. 344). Hoci Bodnarove stvárnenie vykresľuje interakcie medzi kresťanským a židovským obyvateľstvom ako prísne pragmatické a motivované ziskom – čo ilustruje najmä účasť židovských veriteľov na exekúciách –, ústna tradícia ponúka podstatne plastickejší obraz. Svedectvá pamätníkov ukazujú, že vzťahy mali aj hlboký humánny a susedský rozmer. Bežnou praxou bola susedská výpomoc či požičiavanie vecí dennej potreby, čo svedčí o vysokej miere koexistencie. Židovská komunita v tomto regióne vynikala gramotnosťou a vzdelanosťou, prenajímala si krčmy a obchody, ktoré boli ich hlavným zdrojom obživy, ale často pracovali jej členovia aj v poľnohospodárstve. Ich ekonomický status sa často dramaticky nelíšil od postavenia miestnych roľníkov.

Čitateľ sa ďalej dozvedá, že Žid Šajko využíval furmanské služby viacerých dedinčanov, niektorým aj nezaplatil, keď mu tovar prevrátili do rieky. Na dovezenie zásob z Užhorodu oslovil Mykytu, pričom je zdôraznené, že o pláci sa vopred dohadovať odmietol. Autor opätovne hovorí o „vlčom pohľade“ obchodníka⁵, keď sa ho Mykyta snažil odohnať. Po súhlase už prechádza na „medový tón“ a oslovuje ho „Mykytyk.“ Manželka mu však pripomína, že Šajko neplatí peniazmi, ale klame starými kosami, sekerami, motykami, ktoré nikto nekupuje či hodí hrst' múky a navyše preťažuje voz aj úbohého kone [Bodnar 1967, s. 347]. Šajkova postava je v úvode podrobená výraznej animalizácii. Autor využíva metaforu „vlčieho pohľadu“, čím ho zbavuje ľudských čŕt a vníma ho ako dravca, ktorý fixuje svoju korisť. Tento prenikavý, takmer agresívny pohľad signalizuje neúprosnosť a absenciu súcitu. Jeho charakter však postráda akúkoľvek integritu – je to postava vnútorne nepevná a vypočítavá. Keď narazí na odpor, jeho dravosť sa okamžite mení na slizkú servilnosť. Prudký prechod z vlčej hrozby do „medového tónu“ a familiárneho oslovovania („Mykytyk“) nie je prejavom náhlejšej náklonnosti, ale strategickým nástrojom manipulácie. Jeho nekorektnosť v obchodnom styku a absencia cti, ktorú postrehla aj obyčajná žena, ako uvádza autor, sa prejavuje v troch rovinách:

Materiálna devalvácia: Namiesto férovej mzdy v peniazoch ponúka bezcenný, nepredajný tovar – opot-

⁴ [...] *Шайко до селян мвло коли приходив. Тільки як десь у бідняка з екзекутором спілну коровицю відбирає* [с. 344].

⁵ *Шайко, мов той вовк, вперся очима у Микиту і був ладен його просвердлити* [с. 346].

rebované hospodárske náradie (tupé kosa, sekery) či symbolickú hrst' múky.

Fyzické vykorisťovanie: Bezohľadne preťažuje voz a zneužíva silu „úbohých koní“, čím opäť potvrdzuje svoju bezcitnosť nielen k ľuďom, ale aj k živým tvorom.

Absencia etického kódexu: Šajko stelesňuje typ obchodníka, pre ktorého je zisk nadradený akejkoľvek forme ľudskej dôstojnosti či čestného slova.

Furman si to všetko u uvedomuje a zastrája sa: [...] *otravný hlupák, naučí ťa Mykyta Smereka, ako sa ľudom krv pije*⁶ [Bodnar 1967, s. 347]. V texte sa opäť objavuje výrazný latentný motív animalizácie, ktorý dehonestuie postavu obchodníka a jeho aktivity. Šajko nie je len „vlkom“ s dravým pohľadom, ale jeho parazitický spôsob obživy autor implicitne pripodobňuje k pijaviciam. Napriek vedomiu, že Šajko je amorálny manipulátor, Mykyta na dohodu pristupuje – pravdepodobne v tiesni, ktorú Bodnar explicitne nespomína, no vyplýva z kontextu. Autor tu podčiarkuje kontrast medzi vonkajšou pasivitou postavy, ktorá pod tlakom ekonomickej núdze kývne na nevýhodný obchod, a jej vnútorným hnevom. Mykytovo zastrájanie sa, že tohto „otravného hlupáka“ naučí príručke, odhaľuje hlbokú sociálnu frustráciu a túžbu po vyrovnaní účtov s vykorisťovateľom.

Po naložení tovaru v Užhorode je zdôraznené, že kým sa „tlstý červenolíci“ pán – švagor Šajka rozpráva so svojim príbuzným, Mykyta obzerá plne naložený voz, ktorý je prirovnávaný k bruchu obchodníka. Spokojný Šajko dokonca ušetril a nesie si domov desať stoviek a nasledujúci náklad, ktorý opäť „jeho prenikavé oči prebehli po voze“: dva sudy vína, plné vrecia bielej múky, kukuricu, cukor, pálenku, plechy, kosa, lopaty, motyky, nitky zelené, červené, modré, belasé, komu sa aká farba zažiada, železné obruče, dokonca jedna železná tyč, všetko, čo ešte potrebujú sedliaci, a za čo draho zaplatia alebo čo ešte drahšie odpracujú [Bodnar 1967, s. 349]. Scéna nakladania tovaru v Užhorode posúva autorovu kritiku od individuálnych charakterových chýb k systémovému vykorisťovaniu. Bodnar využíva naturalistickú metaforu, keď naložený voz prirovnáva k nenasýtnemu „bruchu obchodníka“, čím vizualizuje akumuláciu kapitálu na úkor cudzej driny. Kým sedliak voz obzerá ako bremeno, ktoré budú musieť odtiahnuť jeho kone, pre obchodníka je ten istý voz stelesnením jeho vlastného fyzického a materiálneho rozmachu. Zoznam tovaru ukazuje, že obchodník má pod kontrolou celé spektrum potrieb vidieka. Od základných potravín až po drobnosti pre radosť (farebné nitky). Autorov záver je neúprosný: poukazuje na mechanizmus dlhovej pasce, v ktorej sedliaci za nevyhnutné potreby platia nielen vysokými cenami, ale ešte drahšie svojou vlastnou, podhodnotenou prácou, čím sa ich ekonomická závislosť stáva definitívnou. Rozprávač príbehu vedome upozorňuje na také detaily, ako chudobné občerstvenie Mykytu a jeho koní, pre ktoré už nemá seno a na jedlo Šajka, ktorý: [...] *nedojedol slaninu a biely chlieb, zabalil*

⁶ [...] *мерзений дурисвіте, навчить тебе Микита Серека, як в людей кров питу* [с. 347].

zvyšky do utierky a schoval ich⁷ [Bodnar 1967, s. 351]. Bodnar využíva motív jedla na ilustráciu hlbokjej sociálnej nerovnosti. Kým Mykyta a jeho kone trpia hladom a nedostatkom základného krmiva (seno), Šajko si dopraje biely chlieb a slaninu – symboly relatívneho blahobytu. Fakt, že Šajko zvyšky nedeje, ale starostlivo si ich odkladá, podčiarkuje jeho hospodárnosť hraničiacu s lakomstvom, zatiaľ čo furman nemá čo odložiť. Zmienka o slanine u židovského obchodníka je mimoriadne dôležitá. Ak Šajko konzumuje slaninu (nekóšer potravinu), autor ho vykresľuje ako človeka, ktorý stratil aj posledné zvyšky náboženskej a morálnej integrity. Pre súdobého čitateľa to bol jasný signál úplného morálneho úpadku – Šajko porušuje zákony vlastnej viery pre vlastné pohodlie či „asimiláciu“ do sveta zisku. Autori tendenčných príbehov radi využívali takéto „poklesky“, aby postavu Žida v očiach čitateľa ešte viac diskreditovali a zbavili ju akejkolvek duchovnej hĺbky. Šajko v príbehu vystupuje ako karikovaná postava, už to nie je len tvrdý obchodník; je to postava, ktorá si vyberá z oboch svetov len to, čo mu prináša úžitok či pôžitok.

Počas cesty temným lesom v poľskom pohraničí Mykytu a Šajka napadnú zbojníci, furman sa im odvázne postaví na odpor, čo na chvíľu ocení jeho pasažier a takmer mu vytiahne stovku, ale: [...] *lakomost' aj tentoraz zvíťazila. Zelená stovka zostala v Šajkovom vrecku*⁸ [Bodnar 1967, s. 351]. Keď sa blížili do cieľa, Mykyta sa snažil vypýtať si odmenu, na čo sa Žid oboril: *Ty si sa zbláznil, či čo? Vieš, ako dlho musím obchodovať, aby som zarobil 50 korún? Nie, nie! 50 korún je nemožná suma, kričal, zúrivo prskajúc ako kocúr, čo prišľachol ku koreniu. Tu máš 20 korún!*⁹ [Bodnar 1967, s. 353]. Keď však furman začne nadávať a vypriahať kone, Šajko sa spamätá a podáva mu zväzok bankoviek. Ten si nechá päť stoviek – za všetky predošlé fúry, ktoré mu nezaplatil. Potom si uvedomí, že mu zachránil život a podá mu ešte zvyšné peniaze, tie Mykyta odnesie furmanom, ktorí od Šajka nedostali zaplatené v minulosti.

Scéna prepadnutia v pohraničnom lese slúži ako posledný test Šajkovho charakteru, v ktorom opätovne fatálne zlyhá. Hoci mu Mykyta odvážnym odporom zachráni život aj majetok, Šajkova vďačnosť má len krátke trvanie a je limitovaná jeho chorobnou lakomosťou. Autor zachytáva príznačný moment: obchodníková ruka síce siahne po bankovke, no neschopnosť prekonať vlastnú chamtivosť („zelená stovka zostala vo vrecku“) víťazí nad elementárnym uznaním hodnoty ľudského života. Akonáhle bezprostredné nebezpečenstvo pomíne, Žid sa okamžite vracia k svojej predátorskej povahe. Jeho cynizmus vrcholí v ciele cesty, kde nielenže odmieta odmenu za záchranu, ale spochybňuje aj dohodnutú platbu za samotnú prepravu. Argument, že päťdesiat korún zarába pridlho,

7 [...] не доївши солонину і білий хліб, завернув недоїдки в рушник і сховав їх [с. 351].

8 [...] скупість і на цей раз перемогла. Зелена сотня залишилась в кишені Шайка [с. 351].

9 Ти здурів, чи що? Знаєси, як довго треба мені торгувати на 50 крон? Ні, ні! 50 крон – неможлива річ, - кричав, несамовито порскаючи, мов кіт, перцю понюхавши. Тут маєси 20 крон! [с. 353].

pôsobí v kontexte predošlého opisu jeho naloženého voza a úspešného obchodu v Užhorode ako vrcholná bezočivosť.

Zlom nastáva až vo chvíli, keď Mykyta prechádza od pasívnej frustrácie k aktívnemu odporu (vypriahanie koní). Šajkova náhla poddajnosť pri pohľade na stratu kontroly odhaľuje jeho zbabelosť. Záverečný akt, kedy si Mykyta násilím berie päť stoviek ako kompenzáciu za predošlé dlhy a zvyšok peňazí rozdáva ostatným oklamaným furmanom, vnáša do príbehu prvok sociálnej spravodlivosti.

Záver príbehu sa nesie v pozitívnom a idealistickom duchu. Spravodlivosť je nastolená, peniaze sú Mykytom použité nielen na zaplatenie vzdelania synovi, ale aj na vyrovnanie dlhov ďalších furmanov. Mykyta je vyobrazovaný ako mužný hrdina, ktorý sa nielen vyznamenal vo vojne, ale dokázal si poradiť so ľstivým Židom. V závere príbehu sa stáva vykonávateľom kolektívnej odplaty, čím Bodnar podčiarkuje silu sedliackej súdržnosti proti cudziemu elementu.

Záver. Postava obchodníka Šajka v Bodnárovom diele nie je len literárnym typom, ale koncentráciou klasických antisemitských literárnych stereotypov, ktoré v európskej literatúre prežívali po stáročia. Autor cielene buduje obraz nepriateľa cez vizuálne a behaviorálne atribúty: fyzická máknosť a „tučnota“ kontrastujú s mozoľnatou rukou pracujúceho roľníka, čím sa vytvára ostrá metaforická hranica medzi „parazitujúcim“ obchodníkom a vykorisťovaným ľudom. Pri hodnotení tohto diela je však nevyhnutné vziať do úvahy širší politický rámec.

Zbierka vyšla v období vrcholiaceho socialistickeho realizmu, ktorý vyžadoval jasné triedne rozdelenie postáv. Židovský obchodník tu nefiguruje len ako náboženský „iný“, ale predovšetkým ako triedny nepriateľ – zosobnenie bezcitného kapitalizmu a akumulácie majetku. Táto ideologická objednávka umožnila autorovi legitimizovať staré predsudky pod rúskom boja proti útlaku ľudu.

Zarážajúcim faktom zostáva, že takéto hrubo tendenčné dielo, pracujúce s dehumanizujúcim prirovnávaním k „píjaviciam“ či „vlkom“, vyšlo v roku 1967. Je paradoxné, že len dve desaťročia po tragédii holokaustu a v čase, keď sa moderná spoločnosť pokúšala o reflexiu šoa, oficiálna literárna produkcia v socialistickom Československu stále legitimizovala naratívy, ktoré v 30. a 40. rokoch slúžili ako predohra ku genocíde.

Hoci Šajko v príbehu nakoniec podlieha tlaku a vypláca dlžnú sumu, tento akt nie je prejavom jeho vnútornej premeny, ale skôr ilustráciou dobovej mocenskej hierarchie. Ukazuje, že aj v literárnej fikcii musel byť „stereotypný Žid“ v záujme triedneho zmiernu a víťazstva pracujúceho ľudu donútený k poslušnosti voči normám dominantnej väčšiny.

Bodnarov text tak zostáva smutným svedectvom o tom, ako hlboko boli antisemitské klíšé zakorenené v kultúrnej pamäti regiónu a ako ohybne dokázali slúžiť novým politickým režimom, ignorujúc pritom čerstvú historickú skúsenosť s tragickým osudom židovskej komunity.

Literatúra

1. Babotová E. Vybrané kapitoly z ukrajinskej literatúry. Literatúra Rusínov-Ukrajincov od 19. storočia. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove, 2009.
2. Beller M., Leerssen J.T. Imagology. The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters. Amsterdam – New York: Rodopi, 2007
3. Hermann I. Psychológia antisemitizmu. Nové Zámky: Psychoproof Artus, 1998.
4. Jakubík H. My & Oni: fenomén židovstva v slovenskej literatúre 19. a začiatku 20. storočia. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela, Fakulta humanitných vied, 2012.
5. Nekula M. „Za vlasy přitažený...“. *Česká literatura*. 2014. № 3. S. 464–465. URL: <http://www.jstor.org/stable/43322109> (datum citovania: 22.03.2026).
6. Said E. Orientalism. New York: Pantheon Books, 1978.
7. Salner P. Židia na Slovensku po roku 1989. (Komunita medzi budúcnosťou a minulosťou). Bratislava: Ústav etnológie SAV, VEDA SAV, 2018.
8. Šuša I. Život za ostnatými drôtni. (K slovenskej memoárovej literatúre z obdobia holokaustu). *Nový život: mesačník pre literatúru a kultúru*. - Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum. Roč. 67, №. 7. 2015. № 7. S. 40–45.
9. Zelenka M. K teórii komparatistickej imagológie. Imagológia ako výskum obrazov kultúry (K reflexii etnických stereotypov krajín V4) / M. Zelenka et al. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa, Fakulta stredoeurópskych štúdií, 2018.
10. Ассман А. Простори спогаду. Форми та трансформації культурної пам'яті. Київ: Ніка-Центр, 2012. 440 с.
11. Боднар І. Верховинець. Зелений віночок – червоні квіточки / упоряд. О. Рудловчак. Пряшів: Словацьке педагогічне видавництво, 1965.
12. Горбач Н. Голокост: художні виміри української прози / за заг. ред. І.Я. Павленко. Дніпро: Український інститут вивчення Голокосту «Ткума», 2019. 160 с.
13. Магочі П.Р., Петровський-Штерн Й. Євреї та українці: тисячоліття співіснування. 2-ге вид., переробл. Торонто: Університет Торонто, 2018. 337 с.

References

1. Babotová E. (2009) Vybrané kapitoly z ukrajinskej literatúry. Literatúra Rusínov-Ukrajincov od 19. storočia [Selected Chapters from Ukrainian Literature. Literature of Rusyns-Ukrainians since the 19th Century]. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove [in Slovak].
2. Beller M., Leerssen J.T. (2007) Imagology. The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters. Amsterdam – New York: Rodopi [in English].
3. Hermann I. (1998) Psychológia antisemitizmu [Psychology of Antisemitism]. Nové Zámky: Psychoproof Artus [in Slovak].
4. Jakubík H. (2012) My & Oni: fenomén židovstva v slovenskej literatúre 19. a začiatku 20. storočia [Us & Them: the Phenomenon of Jewry in Slovak Literature of the 19th and Early 20th Centuries]. Banská Bystrica: Univerzita Mateja Bela [in Slovak].
5. Nekula M. (2014) „Za vlasy přitažený...“ [“Far-fetched...”]. *Česká literatura*. No. 3. S. 464–465. Available at: <http://www.jstor.org/stable/43322109> (accessed: 22.03.2026) [in Czech].
6. Said E. (1978) Orientalism. New York: Pantheon Books [in English].
7. Salner P. (2018) Židia na Slovensku po roku 1989. (Komunita medzi budúcnosťou a minulosťou) [Jews in Slovakia after 1989. (A Community between the Future and the Past)]. Bratislava: Ústav etnológie SAV, VEDA SAV [in Slovak].
8. Šuša I. (2015) Život za ostnatými drôtni. (K slovenskej memoárovej literatúre z obdobia holokaustu) [Life Behind Barbed Wire. (On Slovak Memoir Literature from the Holocaust Period)]. *Nový život*. Báčsky Petrovec. Vol. 67, No. 7. S. 40–45 [in Slovak].
9. Zelenka M. et al. (2018) K teórii komparatistickej imagológie. Imagológia ako výskum obrazov kultúry [On the Theory of Comparative Imagology. Imagology as Research of Cultural Images]. Nitra: Univerzita Konštantína Filozofa [in Slovak].
10. Assman A. (2012) Prostory spohadu. Formy ta transformatsii kulturnoi pam'iaty [Spaces of Memory. Forms and Transformations of Cultural Memory]. Kyiv: Nika-Tsentr. 440 s. [in Ukrainian].
11. Bodnar I. (1965) Verkhovynets. Zelenyi vinochok – chervoni kvitochky [Highlander. Green Wreath – Red Flowers]. Ed. O. Rudlovchak. Priashiv: Slovatske pedahohichne vydavnytstvo [in Ukrainian].
12. Horbach N. (2019) Holokost: khudozhni vymiry ukrainskoi prozy [The Holocaust: Artistic Dimensions of Ukrainian Prose]. Ed. I. Ya. Pavlenko. Dnipro: Ukrainskiy instytut vyvchennia Holokostu «Tkuma». 160 s. [in Ukrainian].
13. Magocsi P.R., Petrovsky-Shtern Yo. (2018) Yevreii ta ukraintsi: tysiacholittia spivisnuvannia [Jews and Ukrainians: A Millennium of Coexistence]. 2nd ed. Toronto: Universytet Toronto. 337 s. [in Ukrainian].

A POSTCOLONIAL READING OF BODNAR'S THE HIGHLANDER: STEREOTYPES, CLASS STRUGGLE, AND THE CONSTRUCTION OF THE „OTHER“

Abstract. The submitted scientific paper focuses on the analysis and interpretation of the representation of Jewish characters within a specific Central European space, with primary attention to the Ukrainian literature of the Carpathian region. The central object of the research is the short prose *The Mountaineer / Verkhovynets* (Верховинець) by Ілько Боднар, an author originally from Zakarpattia Ukraine who later lived in Czechoslovakia. The work reflects the socio-cultural reality of the period preceding World War I as well as the interwar period of the 1920s and 1930s, when these territories were part of Czechoslovakia. The main objective of the study is to identify the mechanisms of literary stereotyping of Jewish identity through a detailed analysis of this selected literary text and to examine how specific narrative strategies contributed to the formation of negative images of the minority in contrast to the majority. The methodological framework of the research is built on an interdisciplinary foundation that bridges literary studies, history, and sociology. A key role is played by comparative imagology, focused on the study of the «self-image» (autoimage) and the «other-image» (heteroimage), and the concept of cultural memory developed by Jan and Aleida Assmann. The paper also reflects on the political determinants of research prior to 1989, a time when Jewish themes in the Czechoslovak literary context were tabooed or ideologically distorted. The significance of the contribution lies in saturating the existing vacuum in the reception of Jewish characters within so-called «areal literature.» By analyzing the mechanisms behind the spread of prejudices and the stereotype of the «Jew as an exploiter,» the study contributes to a deeper understanding of the historical context of intercultural relations and to the process of deconstructing negative literary images that continue to resonate in the region today.

Bodnár's text thus remains a bitter testimony to how deeply antisemitic clichés were embedded in the cultural memory of the region and how flexibly they were able to adapt to new political regimes, while at the same time ignoring the recent historical experience of the tragic fate of the Jewish community.

Keywords: Jewish identity, Ukrainian literature, Carpathian region, Ілько Bodnar, imagology, cultural memory, stereotype, interwar period, areal literature, historical context.

ПОСТКОЛОНІАЛЬНЕ ПРОЧИТАННЯ ПРОЗИ ІЛЬКА БОДНАРА «ГОРЯНИН/ ВЕРХОВИНЕЦЬ»: СТЕРЕОТИПИ, КЛАСОВА БОРОТЬБА ТА КОНСТРУЮВАННЯ «ІНШОГО»

Анотація. Пропоноване наукове дослідження зосереджується на аналізі та інтерпретації зображення єврейських персонажів у специфічному центральноєвропейському просторі з основним акцентом на українську літературу карпатського регіону. Центральним об'єктом дослідження є коротка проза «*Верховинець*» автора Ілька Боднара, який походив із території Закарпатської України, а згодом жив у Чехословаччині. Твір відображає соціокультурну реальність періоду перед Першою світовою війною, а також міжвоєнного часу 20–30-х років ХХ століття, коли ці території входили до складу Чехословаччини. Головною метою дослідження є за допомогою детального аналізу цього вибраного літературного тексту ідентифікувати механізми літературної стереотипізації єврейської ідентичності та з'ясувати, яким чином конкретні нарративні стратегії сприяли формуванню негативних образів меншини в контрасті до української більшості. Методологічна рамка дослідження побудована на міждисциплінарній основі, що поєднує літературознавство, історію та соціологію. Ключову роль відіграє компаративна імагологія, зосереджена на вивченні образів «власного» (autoimage) і «чужого» (heteroimage), а також концепт культурної пам'яті Яна та Алеїди Ассманів.

Наукова робота також рефлексує політичні детермінанти дослідження до 1989 року, коли єврейська тематика в чехословацькому літературному контексті була табуована або ідеологічно деформована. Значення цієї статті полягає в заповненні наявної прогалини в рецепції єврейських персонажів у літературі карпатського ареалу. Через аналіз механізмів поширення упереджень і стереотипу «жида як визискувача» це дослідження сприяє глибшому розумінню історичного контексту міжкультурних взаємин і процесу деконструкції негативних літературних образів, що зберігаються в регіоні.

Текст Боднара залишається гірким свідченням того, наскільки глибоко антисемітські кліше були вкорінені в культурній пам'яті регіону і як гнучко вони вміли пристосовуватися до нових політичних режимів, водночас ігноруючи недавній історичний досвід із трагічною долею єврейської громади.

Ключові слова: єврейська ідентичність, українська література, карпатський регіон, Ілько Боднар, імагологія, культурна пам'ять, стереотип, міжвоєнний період, усна історія, література карпатського ареалу.

© Amir A., 2026 p.

Дата першого надходження рукопису до видання: 20.04.2026
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 09.05.2026
Дата публікації: 31.05.2026

Адріана Амір – кандидат філологічних наук, доцентка Інституту україністики Пряшівського університету, Пряшів, Словаччина; adriana.amir@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0002-3368-5929>

Adriana Amir – Candidate of Philology, Associate Professor, Department of Ukrainian Studies, University of Prešov, Prešov, Slovakia; adriana.amir@gmail.com; <https://orcid.org/0000-0001-5922-6803>